

"Ekseriyet-i mutlakayı teşkil eden avâm-ı nâsın fehimleri Kur'ân'ca o kadar mürâat edilmiştir ki, birkaç dereceyi, birkaç ciheti ihtivâ eden bir meselede, avâmın fehimlerine en me'nus, en karib ciheti ve nazarlarına en vâzıh, en zahir..." izah?

"Ekseriyet-i mutlakayı teşkil eden avâm-ı nâsın fehimleri Kur'anca o kadar mürâat edilmiştir ki, birkaç dereceyi, birkaç ciheti ihtiva eden bir mes'elede avâmın fehimlerine en me'nus en karib ciheti ve nazarlarına en vâzıh, en zâhir dereceyi söylüyor. Çünkü öyle olmasa delilin neticeden hafî olması lâzım gelir."

"Kur'an'ın kâinattan yaptığı bahis, Hâlık'ın sıfatlarını ispat ve izah içindir. Binaenaleyh ne kadar cumhurun fehmine yakın olursa irşada daha lââyık ve daha muvafık olur... "(1)

İnsanlar, Kur'an ilimlerine vakıf olma yönünden, **"avam ve havas"** olmak üzere iki gruba ayrılır. Büyük çoğunluğu, Kur'an'ı anlamaktan, ondaki ince manalara nüfuz etmekten, işarî manaları keşfetmekten çok uzak olan avam tabakası teşkil eder.

İnsanları irşat için nazil olan Kur'an, sadece âlimlerin anlayabileceği ince ve derin manaları nazara verseydi, büyük kesim onun irşadından mahrum kalırlardı. Bu sebeple, çoğunluğu teşkil eden avâmın anlayışı esas alınmış, bir ayetin çok farklı cihetleri varsa, bunlar içerisinde avâmın rahatlıkla anlayabileceği mana nazara verilmiş, işaret ve remizlerle havas tabakasına da hitap edilmiştir.

Özellikle kâinattaki fennî hakikatlerle ilgili bahislerde, avâmın anlayamayacağı şekilde hitap edilmesi halinde, Üstat Hazretlerinin ifadesiyle **"delilin neticeden hafî olması lâzım gelir"**di.

Bir başka risalede bu konuda şu örnek veriliyor:

"Mesela, eğer Kur'an-ı Kerim, makam-ı istidlalde şöylece demiş olsaydı ki: 'Ey insanlar! Güneş'in zahiri hareketiyle hakiki sükununa ve arzın zahiri sükunuyla hakiki hareketine ve yıldızlar arasında cazibe-i umumiyenin garibelerine ve elektriğin acibelerine ve yetmiş unsur arasında hasıl olan imtizacata ve bir avuç su içinde binler mikrobun bulunmasına dikkat ediniz ki, bu gibi harika şeylerden Cenâb-ı

Hakk'ın her şeye kadir olduğunu anlayasınız.' deseydi, delil, müddeadan binlerce derece daha hafi, daha müşkül olurdu.”(2)

O zaman, İlahi azamete delil getirilen bu olayı, yani güneşin değil de dünyanın döndüğünü o günkü insanlar anlayamayacaklardı. Hislerine ters düşen bu gerçeği inkâr edecekler ve İlâhi irşattan mahrum kalacaklardı.

Halbuki, **“Kur'an'ın kâinattan yaptığı bahis, Hâlık'ın sıfatlarını isbat ve izah içindir. Binaenaleyh ne kadar cumhurun fehmine yakın olursa, irşada daha lâyük ve daha muvafık olur.”**

Kur'an-ı Kerim, **“tecri”** kelimesiyle, güneşin **“cereyan ettiğini”** haber verir. Avam, bu kelimeyi **“döner”** manasında anlamakla, kendi hissine uygun gelen bu manayı rahatlıkla kabul eder. Havas ise bu ifadedeki ince hikmetlere nazar eder. Güneş'in içinde birbirinden farklı çok hareketler olduğunu düşünür. Ayrıca, Güneş'in gezegenleriyle birlikte Vega yıldızına (*Herkül Burcuna*) doğru aktığını düşünür ve Kur'an'ın belağatına hayran olur.

[Yirmi Beşinci Söz'de](#) bu ayetin harika bir izahı yapılmıştır. Ona bakılabilir.

“Birkaç dereceyi, birkaç ciheti ihtiva eden bir mes'elede avamın fehimlerine en me'nus, en karib ciheti ve nazarlarına en vâzih, en zâhir dereceyi söylüyor.”

Bir mesele birkaç cihetten anlatılabilir. Kur'an-ı Kerim avamın anlayışına en ünsiyetli gelen, rahatça anlayabilecekleri üslubu tercih eder. **“Veşşemsü tecri...”** ayeti bunun en güzel bir örneğidir.

“Çünkü öyle olmasa, delilin neticeden hafî olması lâzım gelir.”

Kur'an-ı Kerim, kâinattan Cenâb-ı Hakk'ın varlığına, birliğine, rahmetine, azametine, kudretine delil olarak bahsediyor. Delilin çok açık olması lazımdır ki, herkesçe kolayca anlaşılsın, tasdik edilsin.

“Kur'an'ın kâinattan yaptığı bahis, Hâlık'ın sıfatlarını isbat ve izah içindir.”

İster Güneş dönsün, ister dünya. Dünyayı döndürmek de Güneşi döndürmek de ilahi bir kudret gerektirir. Bu dönme konusunda insanlar arasında görüş ayrılığı varsa ve çoğunluğu teşkil eden avam, dünyanın durup güneşin döndüğünü kabul ediyorsa, onların anlayışlarına tamamen zıt bir ifade, onların irşadına engel olabilir.

Dipnotlar:

(1) bk. [Mesnevi-i Nuriye, Şemme.](#)

(2) bk. [İşaratül-İcaz, Bakara Suresi 23 ve 24. Ayetlerin Tefsiri \(Nübüvvet Hakkında\).](#)